

Menas

Literatūra

Mokslas

2004 RUGSĖJO 4 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 171 (32)

Paminklas išnykusiai Zietelos lietuvių kalbai

ZIGMAS ZINKEVIČIUS

Zietela yra apie 150 km į pietus nuo Vilniaus, maždaug 50 km anapus Lydos ir 35 km į vakarus nuo Naugarduko. Nuo artimiausių lietuviškų vietovių nutolusi daugiau negu 100 km. Neseniai išnykusi zieteliškių lietuvių kalba nesutampa su jokia lietuvių tarme ir yra labai savotiška. Todėl ja seniai domisi ir didžiai vertina kalbininkai. Dar XIX a. pabaigoje apie ją rašė Peterburgo universiteto privatdocentas Eduardas Volteris, keletą kartų nuo 1886 m. lankęs šią tolimąją lietuvių kalbos salą, šimtmečiais išlikusią slavų apsuptyje. Vėliau ja susidomėjo lenkų kalbininkas Janas Rozwadowskis, tyręs 1901 ir 1903 m. (rezultatai paskelbti tik 1995 m.). Lankė šią lietuvių kalbos salą ir mūsų kalbininkas Kazimieras Būga 1906 m., surinktus kalbos duomenis plačiai panaudojo savo darbuose. Tarpukario laikotarpiu zieteliškių kalbą tyrė estų kalbininkas Pēteris Arumaa (1930 m. paskelbė savo užrašytus jos tekstus su paaiškinimais vokiškai), lietuvių kilmės vokiečių kalbininkas Jurgis Gerulis (Georg Gerullis, jo surinkta medžiaga karo ar pokario metais žuvo) su žymiuoju norvegų baltistu Christianu Stangu (šis savo užrašus paskelbė tik 1958 m. vokiškai). Pokario laikotarpiu į Zietelą ėmė organizuoti mokslininkų ekspedicijas Lietuvių kalbos ir literatūros institutas (nuo 1955 m.), kuriose dalyvavo ir žinomi Maskvos baltistai Vladimiras Toporovas su Viacheslavu Ivanovu (1958 m.). Vėliau, 1964 ir 1968 m., zieteliškių kalbą tyrė maskviškė kalbininkė Tamara Sudnik, kuri lygino vietos lietuvių, gudų ir lenkų kalbų fonologines sistemas. Ne kartą ten lankėsi prof. Juozas Balčikonis (su juo teko būti ir šių eilučių autoriui), minėto instituto darbuotojas Juozas Senkus ir kiti. Ta-

čiau iš visų daugiausia Zietelos lietuvių kalbą ištyrė ir ją nuosekliai aprašė Aloyzas Vidugiris, kurio neseniai pasirodžiusiam labai svarbiam veikalui aptarti skiriamas šis straipsnis.

Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Paskutiniai gerai apusėtina lietuviškai kalbėję senukai išmirė XX a. devintajame dešimtmetyje: 1984 m. – gerai lietuviškai kalbėję Adolis Laurukevičius (iš Zasečių kaimo, gimęs 1899 m.) ir Adomas Žukelis (Savičių kaime, g. 1895 m.), 1987 m. – viena iš geriausių dainininkių ir verbų pyneja Marija Žukelytė-Laurukevičienė (mirė Lydoje, g. 1905 m.), 1988 m. – Adolis Žukelis (mirė Latvijoje prie Rygos, g. 1900 m.). Pagaliau 1990 m. Zasečių kaime mirė paskutinė dar pusėtina lietuviškai kalbėjusi Filomena Labukaitė (g. 1912 m.). Liko dar vienas kitas žmogus, galintis šį lietuviškai suprasti ar pasakyti koki žodelį, isimintą iš savo tėvų ar senelių. Bet tai – jau nebe gyva kalba.

Ilgiausiai zieteliškių lietuvių kalba išliko Zasečių kaime. Tai didžiausias buvęs lietuviškas kaimas, turėjęs daugiau kaip 200 sodybų, nutolęs apie 3 km nuo Zietelos miestelio iš šiaurės pusės. Lenkams 1921 m. panaikinus lietuviškas pamaldas Zietelos bažnyčioje, 1928 m. uždarius Zasečiuose lietuvišką mokyklą lietuvių kalba šiame paskutiniame kaime ėmė sparčiai nykti. Didžiulis smūgis jai buvo 1931 metų gaisras, po kurio gyventojai išskeldinti į vienkienes. Išskirstyti jie prarado vieną branduolį. Nemaža kaimo lietuvių buvo išblaškyta ir žuvo karo metais. Vieni išvežti į Vokietiją, kiti žuvo vietoje fronto metu, treči, bijoję bolševikų, pasitraukė į Lenkiją, net apie pusšimtis gerai lietuviškai mokėjusių žmonių ir apie kita tiek lietuviškai supratusių. Keletas lietuvių šeimų buvo ištremta ir žuvo Sibire.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Zietelos apylinkių kaimuose, netik Zasečiuose, bet ir Pagiriuose, Narčiuose, Kurpešuose, Dainavoje daug gyventojų dar kalbėjo lietuviškai. Pagirių kaimo lietuvių kalba pasibaigė 1962 m. seserų Dicevičiūčių mirtimi. Narčiuose tai atsitiko tarpukario laikotarpiu (žurnalisto Antano Valaicio teigimu 1929 m.), kituose kaimuose – dar anksčiau. Bet visa tai buvo tik menkas likutis kadaise šiuose kraštuose plačiai skambėjusių savitos lietuvių kalbos. Pagal oficialios statistikos duomenis 1886 m. tame krašte gyventą net 1156 lietuvių, bet iš tikrųjų jų turėjo būti gerokai daugiau, nes ne visi buvo lietuviai užrašyti. Panašiai reikia vertinti ir 1827 m. Zietelos ku-

vačių mokyklą, kurioje vaikus mokė lietuviškai ir lenkiškai, savaitgaliais rengė jaunimo susibūrimus, mokė lietuviškų dainų, žaidimų ir kt.

Visą tą lietuvišką veiklą brutaliai nutraukė lenkai, okupavę Vilniaus kraštą. Jie 1928 m. uždarė K. Žukelytės mokyklą. Jos išrūpintame pastate įkūrė lenkišką mokyklą, į kurią buvo prievarta suvaryti lietuvių vaikai. Šeimose jiems uždrausta lietuviškai kalbėti. Nepaklusę buvo baudžiami: statomi prieš klasę ir gėdijami. Lenkų valdžia jau 1921 m. iškėlė iš Zietelos paskutinį lietuvių kunigą. Nutautinimas buvo vykdomas visais lygmenimis: per valdiškas įstaigas, bažnyčią ir mokyklą. Išvyravo lenkiškas šovinizmas ir lietuvių nepakantus-

šalia išlikusių didžiai senovinių ypatybių yra nemaža naujesnių pakitimų, kurie visi tarpusavyje artimai susipynę, nelingva vienus nuo kitų atskirti. Visa tai lėmė ilgąmžė Zietelos lietuvių izoliacija nuo likusio lietuvių kalbos ploto ir slavų kalbų apsuptis. Turimi visi keturi senoviniai vietininkai: zieteliškiai sako, pavyzdžiui, *lauke, pievon*, „i pieva“, *arkliep* („buvau“) prie arklio“, *ponop* („einu“) pas poną“ ir pan. Gausu veiksmažodžio atematininių (priebalsinio kamieno) formų: *dest* „deda“, *giest* „gieda“, *jėst* „valgo“... Unikali atematinės kilmės būtojo laiko 3. asm. forma *bit* „buvo“ pvz., *man tuomet dvidešimt pirmi metai bit*. Mūsų iprastinė forma *buvo* visai nevartojama, asmenuojama: *aš buvau, tu buvai, anas (jis) bit ir t.t.* Yra daugybė visokių kitokių gramatinės sandaros ir fonetinės sistemos savotiškumų. Labai skiriasi žodynas. Vieni zieteliškių žodžiai primena mūsų senųjų raštų kalbą, pvz. *eš*, „aš“, *kieka* „kiek“ *mulkti* „ryti“, *nasrai* „burna“, *pekus* „galvijai“, *todrin* „todėl“... Kiti žodžiai dėmesį nukreipia į senąją lietuvių būitį, pvz., *vytinė* „sielių plaustas“ (plg. senųjų dokumentų *vytinę* „didelį plokščiadugnį upių laivą“), *vytininkas* „sielininkas“ (dokumentuose „upeivis“). Tačiau daugumas savų lietuviškų (ne skolintų) žodžių yra šiaip jau labai įdomūs, niekur ar beveik niekur Lietuvoje negirdėti, pvz., *kuopinos* „vaisės“, *lakštas* „laiskas“, *pavardas* „pravardė“, *rypuoti* „dejuoti“, *sagikas* „švarakas, apsiaustas“, *skraidė* „kregždė“, vėsutė „pavėsis“. Nemaža visokių perdirbinių, kitokios darybos žodžių, kartais archajiškesnės negu bendrinėje kalboje, turinčių kitas priesagą, kitokią reikšmę. Skirtingi tarnybiniai žodeliai. Keli būdingesni pavyzdžiai: *lieživis* „liežuvis“, *merguta* „mergina“, *ramonas* „ramunė“, *sa* „su“ (ir *sadieu* „sudiev“, *salig* „sulig“...) *splusna* „plunksna...“ Pažymėtina, kad pasitaiko atvejų, kai vartojamas savas žodis vietoj kitų tarmių ir net bendrinės kalbos slavizmo, pvz., *kvietienis* „pyragas“, *lupekas* „kazlėkas“.

Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Liko dar vienas kitas žmogus, galintis šį lietuviškai suprasti ar pasakyti koki žodelį, isimintą iš tėvų ar senelių. Bet tai – jau nebe gyva kalba.

Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Liko dar vienas kitas žmogus, galintis šį lietuviškai suprasti ar pasakyti koki žodelį, isimintą iš tėvų ar senelių. Bet tai – jau nebe gyva kalba.

nigo užpildytą anketą, pagal kurią vien Zasečių kaimo 67 sodybose gyveno 422 lietuviškai kalbantys asmenys, Pagirių kaime – 52 sodybose 271 žmogus, Narčiuose – 36 sodybose 183 (taigi iš viso 876 lietuviai). Maždaug tokį patį lietuviškai kalbančių skaičių (825) pagal 1848 m. revizijos duomenis nurodė Petras Keppenas, surašęs jau ne iš trijų, bet iš penkių kaimų. Kad anksčiau lietuviškai buvo kalbama gerokai plačiau, rodo Zietelos apylinkių lietuvių kilmės kaimų pavadinimai, pvz., *Gedgalai*, *Girnykai*, *Klišiai*, *Kriaučiškės*, *Maldučiai* (*Maldučiai*), *Narbutonys*, *Pinciai*, *Rėkliai*, *Tietikiai* (*Tietikiai*), *Žadeikiai*, *Žybartai* ir kt. Yra išlikę pasakojimų, kad lietuviškų kaimų seniau yra buvę ne tik apie Zietelą, bet ir apie Bielycią, Dvarcių, Gardiną, Lydą, Naugarduką (zieteliškiai vadina Naugardą) ir kitur. Manyta, kad Zietelos lietuviška sala iki XVI a. tikriausiai dar tiesiogiai jungėsi su lietuvių etniniu teritorija, nors dėl rytų slavų ir totorių antpuolių buvo gerokai praradęsi.

Prasidėjus tautiniam atgimimui XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje lietuvių kalbos nykimas Zietelos apylinkėse buvo šiek tiek pristabdytas. Be kita ko zieteliškiams didelį įspūdį padarė iš Peterburgo atvykęs minėtasis mokslininkas Eduardas Volteris, kuris liepė pažvelgti į vietinės valsciaus raštines užrašas, draudžiant lietuviškai kalbėti (Volteris buvo palaikytas caro giminaičių). Po 1905 m. neramumų ir Didžiojo Vilniaus seimo ėmė rodytis lietuviška spauda, vaikus imta lietuviškai katechizuoti, prie Zietelos bažnyčios susiorganizavo lietuviškas jaunimo choras. Kazimieras Būga 1906 m. vien Zasečių kaime galėjo lietuviškai susikalbėti su maždaug keturiais šimtais žmonių, antra tiek daug ką lietuviškai suprato. 1916 m. net 500 Zasečių kaimo žmonių užsirašė lietuviškai. Šio kaimo gyventoją Katryną Žukelytę, baigusią 1908–1910 m. Vilniuje mokytojų kursų, 1918 m. Zasečiuose įkūrė pri-

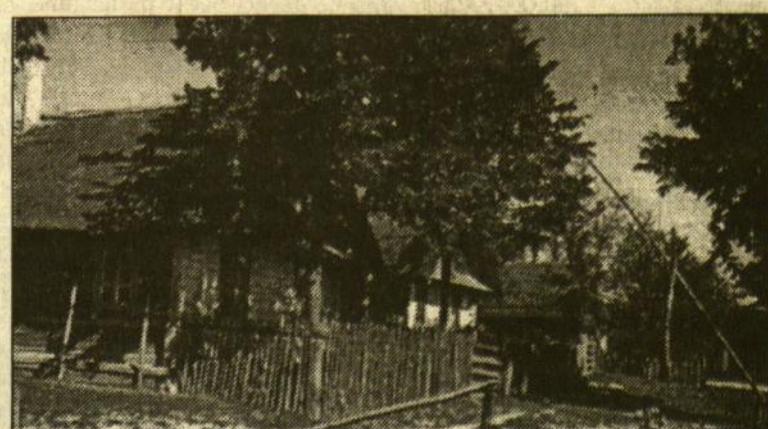
mas. Buvo persekiojami net kalbos tirti atvykę mokslininkai. Antai 1929 m. lenkų policija išvarė minėtąjį kalbininką Jurgį Gerulį (esą neturėjęs reikiamų dokumentų) ir šiam teko po metų pakartotinai vykti į Zietelą kalbos tirti. 1934 m. į Zietelą nebuvo išleistas žymusis vokiečių baltistas Ernstas Fraenkelis, šiam teko savo darbą apie Vilniaus krašto lietuvių tarmes rašyti naudojantis ankstesnių tyrėjų sukauptais duomenimis.

Lietuviškai kalbančių skaičius sparčiai mažėjo. Minėto A. Valaicio apklausos duomenimis 1939 m. Zasečių kaime lietuviškai su vaikais dar buvo kalbama 25 šeimose, o kai atėjo sovietai, tokių šeimų jau nebebuvo. Minėtoji mokytoja K. Žukelytė (Juodienė) sovietams valdant net du kartus – 1940 ir 1945 m. – stengėsi atkurti Zasečiuose lietuvišką mokyklą, bet leidimo negavo. Žmonės sparčiai atprasidavo nuo lietuvių kalbos. Kai kurie gyveno metų metais negirdėdami lietuviško žodžio, todėl ne vienas iš jų, pradėjęs kalbėti lietuviškai, nejučia pereidavo į gudų kalbą arba, nesuradęs primiršto lietuviško žodžio ar pasakymo, cia pat pavartodavo skolintus atikmenis, jų net nelietuvindamas. Beje, minėtoji K. Žukelytė (Juodienė) 1955–1957 m. kelis kartus lankėsi Vilniuje ir daug pasakojė gražia Zietelos tarme Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dialektologams apie savo gimtąjį kaimą ir jo būitį (tarp klausytojų buvo ir šių eilučių autorius), skundėsi lietuvių persekiojimu, kad Lietuva juos užmiršusi. Daugelis zieteliškių nepaprastai mylėjo savo tėvų ir senelių kalbą (teko ir šių eilučių autoriui ne kartą tuo įsitikinti), sakydavo *kap paūtarinu* (kai pakalbu) *lietuviškai, tai man akysa diena dirbasi* (pašviesėja).

Zietelos lietuvių kalba – mokslininkams nepaprastai įdomi. Ji neturi analogo tarp visų lietuvių kalbos tarmių. Pagal išlaikytą archajišką ypatybę kiekį jai nėra lygių. Labai savita jos gramatinė struktūra.

Slavizmų Zietelos lietuvių kalboje buvo labai daug, turbūt daugiau negu bet kurioje kitoje Pietryčių Lietuvos pakraščiu šnekte. Ir tai savaime suprantama turint galvoje šimtmečiais užsitęsusių slavų – gudų, lenkų ir rusų – kalbų apsuptį. Tie slavizmai irgi įdomūs, kitoms lietuvių tarmėms neįprasti, paprastai neturimi: *dyčis* „laukinis“, *palėkas* „lenkas“, *peklas* „pragaras“, *salaujys* „lakštingala“, *talmokas* „vertėjas“, *viesė* „kaimas“... Slavizmų persunkta zieteliškių kalba – tai tikra laboratorija kalbos patvarumo ir jos gyvasties tyrėjams, rodanti, kiek kalba geba pakelti svetimos kalbos žodžių, koks svetimybių kiekis yra jau mirtinas. Matome, kaip kalba priešinasi ir vis vien būna priversta pasiduoti svetimosios įtakoms.

Zietelos lietuvių kalba – tikra mįslė kalbos istorikams. Dėl jos kilmės tyrėjų nuomonės nesutampa. Viena aišku ir nekalia abejonių, kad šis kraštas senų senovėje buvo gyvenamas baltų gentių, kad čia vartotos baltų

Aloyzas Vidugiris

ZIETELOS ŠNEKTOS ŽODYNAS

kalbos. Tas rodo baltiška hidronimija (vandenvardžiai). Tačiau joje yra ne vien rytinių, bet ir vakarinių baltų ypatybių. Slavų kalbiniai elementai čia visur yra antriniai ir aiškiai jį taip pat turi zieteliškių bendriniai žodžiai *zasis*, „žasis“, *zėmė*, „žemė“, *zivis* „žuvis“, *zvaizdė* „žvaigždė“... Plg. šio krašto miestelio vardą *Zelva* šalia kitur Lietuvoje turimos formos *Želva*. Istorijos šaltiniai ir vietovardžių studijos rodo, kad čia kažkur Nemuno aukštupio baseine senovėje ėjo vakarų baltams priklaususių jotvingių (sūduvių, dainavių) ir rytų baltams priklaususių lietuvių genčių riba. Jotvingiai laikytini Zietelos krašto autochtonais. Jų palikuonys ilgainiui sulietuvojo. Dar plg. Zietelos apylinkių kaimo vardą *Dainava*, kurį vietiniai slavai vadina *Jatvaz* (jotvingiai). Vakarų baltų, t. y. jotvingių, substratiniais elementais zieteliškių kalboje laikytini, be kita ko, dvibalsių *ei* ir *ie* sumišimas (pvz., *sveikas* ir *sveikas*, *sveikata* ir *sveikata*, *šieva* ir *šieva*, *tiep* „taip“...), vienaskaitos vardininko galūnės – *as* nenuoseklus trumpinimas (*vaiks* „vaikas“) ir kai kurios kitos ypatybės.

Plg. rusišką (gudišką) pavadinimą *Diatlouo* (Dziatlava) ir *diatel* (dziacel) „genys“. Zasečių vardas turi tą patį vakarų baltų žodžio pradžios *z-*; jį taip pat turi zieteliškių bendriniai žodžiai *zasis*, „žasis“, *zėmė*, „žemė“, *zivis* „žuvis“, *zvaizdė* „žvaigždė“... Plg. šio krašto miestelio vardą *Zelva* šalia kitur Lietuvoje turimos formos *Želva*. Istorijos šaltiniai ir vietovardžių studijos rodo, kad čia kažkur Nemuno aukštupio baseine senovėje ėjo vakarų baltams priklaususių jotvingių (sūduvių, dainavių) ir rytų baltams priklaususių lietuvių genčių riba. Jotvingiai laikytini Zietelos krašto autochtonais. Jų palikuonys ilgainiui sulietuvojo. Dar plg. Zietelos apylinkių kaimo vardą *Dainava*, kurį vietiniai slavai vadina *Jatvaz* (jotvingiai). Vakarų baltų, t. y. jotvingių, substratiniais elementais zieteliškių kalboje laikytini, be kita ko, dvibalsių *ei* ir *ie* sumišimas (pvz., *sveikas* ir *sveikas*, *sveikata* ir *sveikata*, *šieva* ir *šieva*, *tiep* „taip“...), vienaskaitos vardininko galūnės – *as* nenuoseklus trumpinimas (*vaiks* „vaikas“) ir kai kurios kitos ypatybės.

Nukelta į 2 psl.

Aloyzas Vidugiris

Zietelos
LE
TU
VIU
šnektas

TURINYS

Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra.

19-oji Baltų studijų konferencija.

„Į Laisvę“ fondo XIII studijų savaitė Lietuvoje. Demokratiškumo pamoka Folkehojskole.

Paminėta Karaliaučiaus universiteto įkūrimo sukaktis.

Paminklas išnykusiai kalbai

Atkelta iš 1 psl.

Pagaliau jotvinių substratas galėjo lemti „vakarų aukštaitišką“ zieteliškių kalbos pobūdį – nesusiaurėjusius nosinius balsius *q*, *ę* ir *an* tipo junginius, dzūkavimo nebuvimą, *l prieš e* tipo vokalizmą nekietinimą ir kitas ypatybes, kurios atskiria zieteliškius nuo artimiausių lietuvių kalbos tarmių. Mažai tikėtina, kad Zietelos lietuvių kalbai pradžią galėjo duoti XIII a. pabėgėliai iš Prūsijos, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Traidenio apgyvendinti šiame krašte (yra taip manančių), nors tam tikrus pėdsakus zieteliškių kalboje galėjo palikti ir jie.

Iš to, kas pasakyta, matyti, jog Zietelos lietuvių kalbos istorija buvo labai sudėtinga. Šio krašto kalba patyrė daug visokių kitimų, todėl nenuostabu, kad zieteliškiiai ne visuomet pajėgdavo suprasti bendrinę lietuvių kalbą šnekantių kalbininkų. Zieteliškių kalba, nors ir išnykusi, toliau kelia įvairių problemų, be abejo, ji bus ir ateityje intensyviai tiriama. Todėl neseniai pasirodęs žymiausias jos žinovas Aloyzas Vidugiris veikalas *Zietelos lietuvių šnektos* (Vilnius, „Presvika“, 2004 m., 403 psl.) yra nepaprastai svarbus liuanistikos mokslui, ypač lietuvių kalbos istorijai.

Aloyzas Vidugiris pradėjo tirti Zietelos lietuvių kalbą 1956 m. Beje, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto, kuriame tada dirbo A. Vidugiris (buvo aspirantas, šių dienų terminologija – doktorantas), Mokslinė taryba kurį laiką dėl šio tvirtinti jo pasirengtą temą (toks darbas tada buvo „nemadingas“!), tik profesorius Juozas Balčikonis pasitangomis pagaliau ji buvo įteisi. Tada dar jaunas (gimęs 1928 m.) labai energingas ir gabus kalbininkas A. Vidugiris nykstančiai Zietelos šnektai pasakė visą savo gyvenimą. Tą darbą dirbo iki tol, kol buvo gyvas bent vienas lietuviškai kalbantis zieteliškis (iki 1990 m.). Matyt, paties Dievo nukreiptas šiam šventam darbui: gelbėjo nuo praztės kalbotyrai labai reikalingus šio krašto kalbos duomenis. Kai darbą pradėjo, rado daugiau negu 50 gerai lietuviškai kalbėjusių vietinių žmonių ir dvigubai daugiau to-

kių, kurie tą kalbą gerai ar prasciau suprato. Tie zieteliškiiai ir buvo pagrindiniai jo informantai (kalbos pateikėjai), kaip pats sakosi, tapo ne tik ilgamečio darbo, bet ir paties autoriaus gyvenimo dalimi. Gerai padarė knygoje įdėdamas bent kai kurias fotografijas – vaizdinį dokumentą.

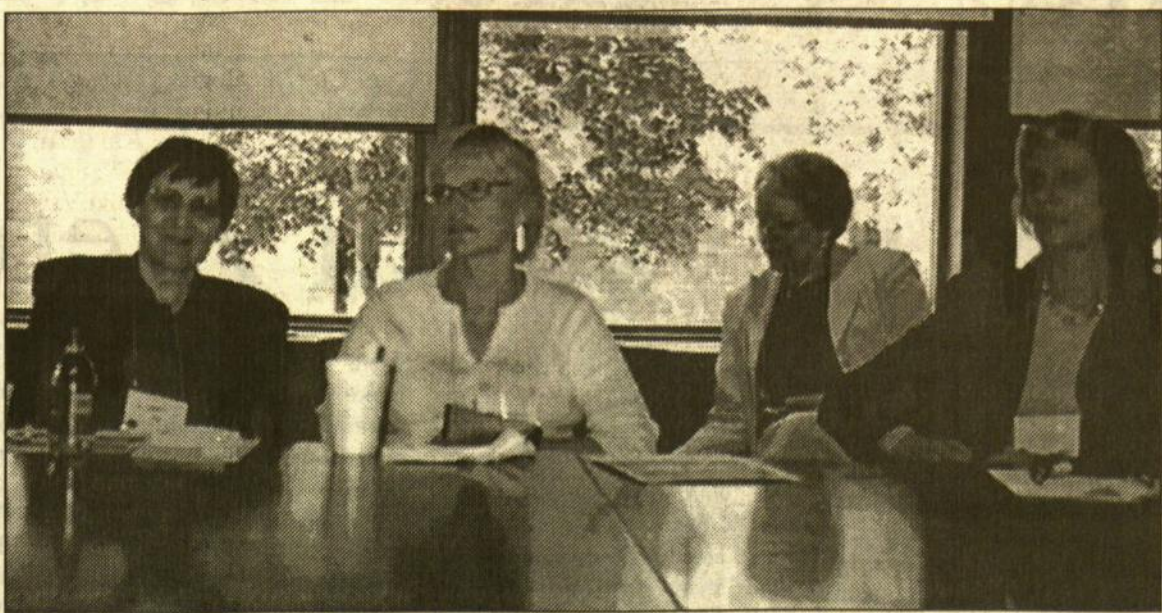
Per daugiau negu 40 metų A. Vidugiris kruopščiai užrašinėjo merdintią zieteliškių kalbą, paskutiniuosius jos atodūsius. Surašė viską, kas tik buvo įmanoma. Tapo tikruoju jos mirties metraštininku. Tuo pastatė didingą, už granitą tvirtesnę paminklą mūsų akyse užgesusi kalbai, ja šnekėjusiai unikaliai etninei grupei, savitam dvasiniam pasauliui, kurio jau nebėra. „Kai kalba nutyla, nutrūksta žmonijos arfos styga“ – vartant A. Vidugirio veikalą prisimena didžiojo mastytojo Vidūno žodžiai. O tyrėjui dirbti buvo nepaprastai sunku. Lietuviškai kalbančių informantų reikėjo ieškoti po visą Zietelos apylinkę. Be to, jie buvo apsiuvertę nepabaigiamais kasdininiais darbais, valdžios įgandinti. Daugelis vengė nepažįstamų žmonių, nepasitikėjo jais. Kadangi jų kalba buvo gerokai nutolusi nuo lietuvių bendrinės kalbos, informantai sunkiai suprato, ko atvykėliai nori ir ką jie šneka. Reikėjo parodyti daug sumanumo ir takto, kol buvo vietinių žmonių supratimas, patiam tapti „zieteliškiu“. Tik tada tyrimas pasidarė sėkmingas.

Apgynęs Zietelos tema kandidatę (dabar – daktaro) disertaciją, Vidugiris ilgainiui pasiskelbė daugybę straipsnių apie zieteliškių kalbą periodiniuose lingvistikos leidiniuose, jau nebelengvai gaunamuose. Disertacija ir tie straipsniai sudarė aptariamo veikalo pagrindą. Išleisti knyga – tai sisteminis tyrimas kalbos aprašas, pasakytume, ištisinis jos lobynas, kuriuo amžiais naudosis dialektologai ir kalbos istorikai, su didžiu dėkingumu minės jo autorių Aloyzą Vidugirį. Knyga be galo informatyvi. Trumpai papasakoti jos turinio neįmanoma. Apie tai galima spręsti kad ir iš įvadinės dalies svarbesnių skyelių pavadinimų: „Geografinė padėtis“, „Tyrimo

objektas ir šnektos vardas“, „Šis tas iš šnektos istorijos“ („Pirmosios žinios“, „Zietelos lietuvių skaičius“, „Zietelos lietuvių atgimimo aprašas“, „Svarbės Zietelos lietuvių kalbos tyrimo priežastys“, „Dėl Zietelos lietuvių kilmės“, „Šnektos tyrimo apžvalga ir šaltiniai“, „Zietelos šnektą formavę veiksniai“ ir kt. Po įvado eina du pagrindiniai skyriai: „Fonetika“ (62–122 psl.) ir „Morfologija“ (123–337 psl.). Pirmajame skyriuje labai detaliai aprašoma Zietelos lietuvių kalbos prozodija (kirtis ir priegaidės), vokalizmas (balsiai, dvibalsiai, mišrieji dvigarsiai, šaknies balsių kaita, žodžio galo balsynas ir įvairūs kiti jo reiškiniai) ir konsonantizmas (priebalsiai, įvairios jų ypatybės). Antrajame skyriuje dėstoma pagal kalbos dalis: daiktavardis (išsamiai aprašoma daiktavardžių kaita ir daryba), būdvardis (linksniavimas, laipsniavimas, būdvardžių daryba), skaitvardis, įvardis (įvairios šių kalbos dalių atmainos), veiksmazodis (placiai aprašoma asmenavimo sistema, dalyviai, veiksmazodžių daryba), prievieksmis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, ištiktukas. Kiek čia išskeliami visokių kalbos idomybių! Negalima atsistebėti. Akys raibsta skaitant šiuos skyrius. Ir visa tai būtų prazuve, jeigu ne Aloyzas Vidugiris pasiaukojamas darbas, kuriuo jis, beje, pasistatė nenykstantį paminklą ir sau pačiam. Paskutinytis knygos skyrius pavadintas „Zietelos šnektos izofonų ir izomorfų sankirtoje“. Jame aprašomi kalbos reiškiniai lyginami su kitų lietuvių kalbos tarmių atitikmenimis, daromos tam tikros, labai įdomios išvados. Pabaigoje pridėti sutrumpinimų ir literatūros sąrašai, rodyklės, taip pat knygos santrauka anglų ir rusų kalbomis.

Knygoje nėra leksikos (žodyno) skyriaus, nes A. Vidugiris 1998 m. išleido didelį (net 846 psl.) *Zietelos šnektos žodyną* (Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas), kurį šiuo metu autorius aptarė leidinyje *Archivum Lithuanicum* (I tomas, Vilnius, 1999 m.). Kiek žinoma, Vidugiris dar nori išleisti Zietelos lietuvių tekstus, kurių yra daug užrašęs iš paskutiniųjų zieteliškių. Tai būtų labai svarbu tolesnėms studijoms. Dieve, padėk jam ir tai įvykdyti.

Baigiant reikia pabrėžti, kad Aloyzas Vidugiris laikytinas apskritai žymiausiu rytinių lietuvių kalbos ploto pakraščiu tyreju. Tyrė ne tik Zietelos, bet ir daugelį kitų to krašto šnektų šnektelių. Drauge su Jonu Petrausku 1985 metais išleido kitos unikalių pakraštinių šnektos – Lazūnų – žodyną, vėliau ir tos šnektos tekstus. Tyrė Čiornaja Padina (Saratovo srityje, Rusija) tremtinių kalbos likučius. Rinko onomastiką (vardyną), daug prisidėjo prie *Lietuvių kalbos atlaso* rengimo, papildė sudarinėjamus kalbinius žemėlapius šnektų duomenimis. Kartu su kitais dialektologais sudarė lietuvių kalbos tarmių chrestomatiją (1970). Nykstančių šnektų tyrimas – tai pati svarbiausia Vidugirio aistra. Dėl jos yra ir skaudžiai nukentėjęs: 1987 m. buvo sumuštas šovinistiškai nusiteikusių vietinių chuliganų Ramučių kaime, tarp Benekainių ir Varenavo (Gudijoje). Apie tokio žmogaus, mokslininko ir patrioto, veiklą ir norėjosi papasakoti *Draugo* skaitytojams.

Baltų konferencijos dalyvės (iš kairės): dr. Gražina Slavėnienė, prof. Daiva Markelytė, red. Ramūnė Jonaitienė, rašyt. Irena Mačiulytė-Guilford.

19-oji Baltų studijų konferencija

Konferencija buvo ne tik pasidalinimas mintimis ir nuveiktais darbais, bet ir įrodymas, kad atsiranda nauja karta, mokslus išėjusi Šiaurės Amerikoje ir papildanti išretėjusias literatūras gretas.

Šių metų 19-oji Baltų studijų konferencija, pavadinta „Integracijos ir identiteto dinamika: Baltai Europoje ir pasaulyje“ vyko Toronto universitete, Kanadoje. Konferencija, trukusi tris dienas – nuo birželio 3 iki 5 d. – Baltų studijomis besidomincius mokslininkus bei akademikus subūrė į daugiau nei penkias sekcijas: literatūros, lingvistikos, istorijos, visuomeninių mokslų, religijos, verslo ir ekonomikos, kultūros, estetikos bei komunikacijos. Kaip ir kiekvienais metais, Baltų studijų konferencijoje pasiūlytos paskaitų temos buvo įdomios, šviežios, intriguojančios, sukėlusios diskusijas konferencijos metu ir po jos.

Šiais metais Baltų studijų konferencijoje dalyvavo ir PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje studentai: E. Novickas, Žydrūnas Drungilas ir Dalia Cidzikaitė bei prof. Violeta Kelertienė. Visi trys studentai pranešimus skaitė literatūros teorijai bei analizei skirtose sekcijose.

E. Novickas pranešime „Delving the Nightmare of Richard Gavelis' *Vilniaus Pokeris*“ analizavo Ričardo Gavelio romaną *Vilniaus pokeris*. Vos tik pasirodęs Lietuvoje (1989 m.) romanas susilaukė didelio susidomėjimo ir nemažos nuomonų įvairovės tiek iš paprastų, tiek iš profesionalių literatūros skaitytojų. Ilgą laiką, šalia Jurgos Ivanauskaitės

romano, Gavelio *Vilniaus pokeris* buvo vienas labiausiai skaitomų romanų Lietuvoje. Novicko pranešime, labiau priartėjant prie esė žanro, nei akademinio pranešimo, taip pat netrūko netikėtų įžvalgų, savotiškų kontroversijų. Ričardo Gavelio nuotrauka, nufotografuota Algimanto Aleksandraviciaus, panaudota kaip atspirties taškas bei savotiškas savo esė rėmus, Novickas aptarė motyvus bei temas, įskaitomas, atrandamas ar tik nujaučiamas *Vilniaus pokerio*, tačiau nepriklausančias vyraujančiam ir dominuojančiam Lietuvos kultūriniam kontekstui. Šį kartą Gavelis buvo perskaitytas ne Lietuvoje gimusio skaitytojo ir adresuotas ne tik lietuviams, bet ir svetimtautiems. Novickas nebando kartoti jau tradicinėmis ir stereotipinėmis tapusiomis įžvalgų apie Gavelio romaną – pranešime svarbus Amerikoje gimusio ir išsilavinusio šioje šalyje gavusio skaitytojo santykis su tekstu. Vis dėlto, nepaisant laisvo, iš pirmo žvilgsnio tarsi neįpareigojančio, kalbėjimo, pranešimas nenuslysta paviršiumi; pirmosios impresijos, pranešimui įsibėgėjus, paremiamos ne tik Novicko platiomis literatūrinėmis žiniomis – romaną įvedamas ir į Vakarių kultūros bei „rimtąjį“ literatūros teorijos kontekstą: Gavelio romanas analizuojamas pasitelkus postmodernizmo bei postkolonializmo teorijas.

Žydrūno Drungilos prane-

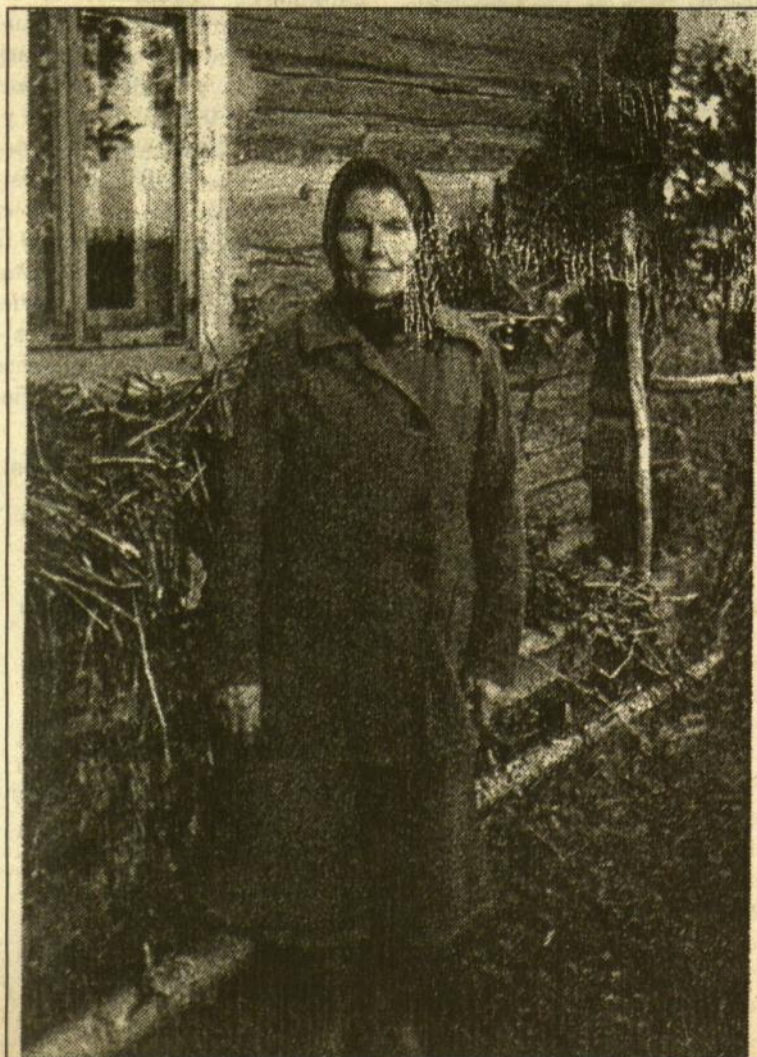
šimo „Generacijos identiteto konstravimas: lietuvių išeivijos žurnalas *Metmenys* centre buvo *Metmenų*, leidžiamų nuo 1959 m. Santaros–Šviesos federacijos iniciatyva Čikagoje, analizė. Pasirinkęs dar iki šiol niekieno rimtai neanalizuotą žurnalą, Drungilas *Metmenis* suvokia kaip tam tikrą vienos lietuvių kartos, po Antrojo pasaulinio karo atsikūrusios JAV, egzistencinę, kultūrinę, socialinę išraišką. Pasak pranešimo autoriaus, Santaros–Šviesos federacija ir žurnalas *Metmenys* gimė lietuvių išeivijos kultūros periferijoje, jos paribuose, todėl tokiame kontekste sąvoka „generacija“, ypač dažna *Metmenų* žurnale, gali būti traktuojama kaip savotiškas iššūkis lietuviškai tradicijai bei sistemai. Todėl, pabrėžė Drungilas, analizuojant *Metmenis*, svarbu pastebėti ir ieškoti tokių simbolių bei bandymų apibrėžti, kurie išryškėja *Metmenų* naratyvuose. Vienais tokių iškalbingų simbolių Drungilas paminė „nūdzivusios šakos“, „neornamentuotos kalbos generacijos“ definicijas. *Metmenys* yra neatsiejami nuo Vytauto Kavolio, todėl nemaža pranešimo dalis buvo skirta šiam ilgalaikiui *Metmenų* žurnalo redaktoriui bei jo iniciatoriui. Ir čia buvo ieškoma galimų apibrėžimų bei įžvalgų, padedančių geriau suvokti ir apibrėžti *Metmenų* ir apie *Metmenis* susibūrusią lietuvių generaciją. Anot Drungilo, Kavolis, pastoviai ieškodamas jaunų žmonių ir šviežių idėjų, kritiškai analizuodamas

įvairias lietuvių kultūrinio gyvenimo formas bei išraiškas, *Metmenyse* bandė pristatyti ir parodyti kūrybišką ir dinamišką lietuviškumą, tokį, kokio lietuvių kultūra iki šiol dar neturėjo.

Dalios Cidzikaitės pranešimas „Kitas lietuvių prozoje: Tomo Saliaus Kondroto *The Birth of Nation*“ atkreipė dėmesį į *Kito* (svetimo, užsieniečio, nedraugo) problematiką lietuvių prozoje. Pasinaudodama postkolonializmo siūlomais modeliais ir įžvalgomis, pranešėja trumpai aptarė kolonizuotojo ir kolonizuojamojo, didumos ir mažumos, savęs ir kito santykius. Anot Cidzikaitės, šis santykis visuomet yra galios ir valdžios santykis, paremtas didumos įvesta reprezentacija, jos sukurtais stereotipais bei įvaizdžiais. *Kitas* visada yra menkesnis, užimantis žemesnę pakopą tiek politinėje, tiek socialinėje, tiek ir kultūrinėje visuomenės sandaroje. Jis juodinamas, žeminamas, pajuokiamas. Būtent tokį santykį pranešimo autorė atranda viename naujausių T. S. Kondroto kūrinio, beje, parašyto angliškai. Ji kalba apie „mes“ bendruomenę novelėje – tamsią, menkai išsilavinusią, gyvenančią periferijoje, lyg kokią pasakojė – pasaulio paribyje. Cidzikaitė pastebi, jog šis Kondroto kūrinys ypač įdomus tuo, jog čia nėra vardų ar pavardžių, geografinių pavadinimų. Todėl *The Birth of Nation* galima laikyti bet kurios tautos gimimo alegorija, kur vienas svarbiausių užgimimo ir subrendimo momentų yra būtent pažintis ir akistata su *Kitu* – svetimu, nepažįstamu, „mes“ bendruomenę ignoruojančiu ir galų gale ją astumiančiu. Matyt, tokia yra kiekvienos tautos susiformavimo kaina – savo pranešimą baigė Cidzikaitė.

Baltų konferencijoje literatūros sekcijoje taip pat dalyvavo Daiva Markelytė, baigusi Ph. D. studijas UIC ir šiuo metu dėstanti Eastern Illinois universitete; Vilius Rudra Dundzila, magistro studijas baigęs UIC, PLB Lituanistikos katedroje; Diana Špokienė, daktarės laipsnį įgijusi University of Alberta Edmonton ir dabar dirbanti McMaster universitete Hamilton, Toronto. Ši konferencija buvo ne tik pasidalinimas mintimis ir nuveiktais darbais, bet ir įrodymas, kad atsiranda nauja karta, mokslus išėjusi Šiaurės Amerikoje ir papildanti išretėjusias literatūras gretas.

Dalia Cidzikaitė
PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje doktorantė

Katriņa Žukelytė – Juodienė Zasečių vienkiemyje prie savo namelio 1957 m. A. Vidugirio nuotrauka

Prof. Violeta Kelertienė (kairėje) ir Latvijos prezidentė Vaire Viks-Freiberga.

Doktorantė Dalia Cidzikaitė (kairėje) ir magistrantė Elizabeth Novickas.

Iš kairės: prof. Diana Špokienė, dr. Solveiga Daugirdaitė ir prof. Violeta Kelertienė.

Folkehojskole studentai medinių skulptūrų parke.

Dviejų savaitių demokratiškumo pamoka Folkehojskole

BIRUTĖ JANULEVIČIŪTĖ-IVAŠKEVIČIENĖ

(Tęsinys)

Ramybės sala

Folkehojskole bendruomenės narių nuotaikų skalė yra gana plati, nors gali atrodyti, kad santūrus danai yra tarsi kamertonas, pagal kurį mokykloje nustatomas tam tikras emocinis fonas. Iš dalies, matyt, taip ir yra. Pats miestas, tyro ramybės, žmonių gatvėse beveik nematyti, o jei kurie praeina ar pravažiuoja dviračiu, tai pasisveikina nusišypsodami ar linktelėdami galva.

Einant pro šalimais esančios vidurinės mokyklos pastatą pertraukos metu, kai vaikai pabirę po kiemą, nustebino ty-la. Nebuvo girdėti jokio riksmo ar klyksmų, nors vaikai gūvūs, laksto, juokiasi. Kurgi tas pertraukų klegesys, varantis į nevilgtį kai kuriuos Lietuvos mokyklų pedagogus? Svarstai sau: kodėl danų vaikai yra tokie ramūs? Matyt, nereikia ypatingo psichologinio pasirėmimo, norint pastebėti paprastą dalyką: vaikai auga ramiose šeimose, nekamuojami materialinių nepriteklių. Tėvams, kurie yra ramūs dėl savo šeimos rytdienos, lieka daugiau laiko vai-

kų auklėjimui, pokalbiams su jais, bendram poilsiui.

Kalbant apie Brenderup miestelio ramybę, reiktų porą žodžių pasakyti apie mums, lietuviams, gana paradoksalų dalyką. Pavyzdžiui, eini miestelio gatve ir pamatai katytę. Ją pakalbini, paglostai, o katytė, gal atsidėkodama, o gal norėdama, kad turistai, atvykusi į Danią, nepaklystų, lydi ją aukštai iškėlusiu uodegą keletą kvartalų, paskui neskubėdama grįžta namo. Danų šunys dar ypatingesni. Atrodo, kad jie jau visai pamiršę loti. Sargiai savo būdose dienos metu neloja visai, o vėlavakara, jei koks naktibaldas, norėdamas pasigėrėti skoningu sodybų apšvietimu, prieina arti namo, tai keturkojis porą kartų amtelį ir vėl nutyla. Syki, saulėtą sekmadienio rytą vaikščiojant smėlėtu paplūdimiu, pribėgo du didžiuliai šunys, be antsnukių, šeiminių nelydimi, tad suakmenėjome vietoje, tačiau kaip vėliau ne kartą įsitikinome, išsigąsti nebuvo ko: gyvūnai, vizgindami uodegas, apuosto, draugiškai žvilgteli ir apsisukę nubildžena savais keliais.

Medinių skulptūrų parke.

kokių gilesnius analitinius-publicistinius svarstymus ar, juo labiau – į mokslines įžvalgas apie analogiškų mokyklų patirties optimalaus pritaikymo galimybes Lietuvoje. Tai būtų labiau atskiri pastebėjimai, įvertinant ir ribotą laiko atkarpą, 2 savaites, folkehojskole aplinkoje.

Pirmasis skirtumas, kuris pastebimas iškart, būtų palyginti nedidelis „grynos“ informacijos kiekis, kurį mokiniai kasdien gauna mokykloje. Lektorius pateikia tam tikrą medžiagą, ją komentuoja, vėliau nagrinėjama klausimu vyksta diskusijos. Apie jų neformalumą, demokratiškumą jau buvo užsiminta pirmoje straipsnio dalyje *Drauge*. Akivaizdu: kai mokiniai nepaskandinami informacijos gausoje, jiems lieka jėgų ir noro mąstyti bei polemizuoti. Stebint mokinius, išeinančius iš užsiėmimų, matyti, kad jie dar nepavargę, kad kai kurie tarpusavy tebekalba pamokoje nagrinėtomis temomis.

Lietuviai mokiniai ir studentai, atrodo, polemizuoti mažiau linkę. Bet gal tai tik paviršutinis išpašys. Jei pamokoje ar paskaitoje sukuriamas palankus darbu klimatas, jeigu gerbiamas jaunas žmogus, jo nuomonė, jei toleruojamas netiksliai ar ne visai korektiškai suformuluotas klausimas, „ledai pajuda“. Tada studentams užtenka drąsos viešai kalbėti ir prieš didelę auditoriją.

Kitas svarbus dalykas – toks pamokų ir poilsio derinimas folkehojskole, kad būtų moksliniams patogesni. Pertraukų metu – kava, arbata, vaisiai, naujausia spauda, internetas, RTV, kompaktinės plokštelės, biblioteka. Tada nejuokiam prisimeni nevykusias mokinių ir studentų „apkravas“ kai kuriose Lietuvos mokyklose ar universitetuose, kada jauniems žmonėms ir papietauti ne visada yra kada.

Ir dar. Mokytojas negali imituoti, suvaidinti pagarbos ir tolerancijos aplinkiniams. Gal įmanoma apgauti vieną kitą jauną žmogų, bet ir tie ilgai pajus „netikrumo“ skonį, bandymą manipuluoti (koks populiarus dabar tapo šis žodis!). Ilgainiui toks pedagogas jauniems žmonėms taps atgrasus.

Folkehojskole mokyklos direktoriaus statusas – toks pats, kaip ir mokytojų ar mokinių, tik atsakomybė žymiai didesnė. Ir vėlgi, tai nėra vaidyba ar kas nors panašaus, blogiausiu atveju – labai geidžiama siekiama. Čia norėtusi pacituoti italų kunigo, teologo, filosofijos ir psichologijos daktaro Giuseppe Colombero mintį iš knygos *Vidinio išgijimo kelias* (2001, p.166): „Žmogus, kuris savo valdžią naudoja prievartai; kuriam atrodo, kad niekada nedirbama pakankamai, o tai, kas daroma, atliekama nepakankamai gerai; kuris nemoka įvertinti kitų darbo ir pripažinti jų pasiaukojimo; kurs nežino, kas yra žmogaus nuovargis, asmeniniai ir šeimos rūpesčiai, slepia pasąmonės poreikį dominuoti ir engti. Po skambių pavadinimų – drausmė, tvarka, švara, pareigos jausmas, aukos dvasia ir pan. – išoriniu blizgesiu slepiasi siela, kuri siekia įbauginti žmones ir matyti juos kenčiančius“.

Kitoje tos pačios knygos vietoje (170 p.) autorius teigia: „...bendruomenė, kurioje viešpatauja žmogiška šilta atmosfera, kurioje visi nariai moka pastebėti kitą, žiūrėti į kitus atviromis akimis, be galo padeda ugdyti asmenybes ir kloti jose laimės pamatus, tikras optimizmo ir gyvenimo džiaugsmo atsargas“.

Apie folkehojskole pritaikymo galimybes Lietuvoje

Šio straipsnio autorė norėtų pabrėžti, kad nepretenduoja į

„Į Laisvę“ fondo XIII studijų savaitė

„Į Laisvę“ fondo XIII istorinių ir politinių studijų savaitėje kalba Vidmantas Vitkauskas.

Neseniai Lietuvoje baigėsi liepos 29 – rugpjūčio 1 d. vykusio XIII „Į Laisvę“ fondo istorinių ir politinių studijų savaitės. Tokios studijų savaitės Lietuvoje organizuojamos jau nuo 1992 metų. Ši kartą ji vyko Kaune ir Rumšiške. Atsižvelgiant į pastaruoju metu Lietuvoje vykstančius procesus ir susiklosčiusias politines aktualijas studijoms buvo pasirinkta svarbi tema – „Demokratijos pamokos ateities Lietuvai“.

Studijų savaitės metu paskaitas skaitė žinomi Lietuvos ir užsienio politikos, mokslo bei visuomenės veikėjai, „Į Laisvę“ fondo bei jo filialo vadovai: dr. Egidijus Vareikis, Julius Sabatauskas, Algirdas Patackas, dr. Lilijana Astra, Vidmantas Vitkauskas, dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Vytautas Dambra, Juozas Kojelis, prof. Kęstutis Skrupskelis ir kiti. Prelegentai kalbėjo apie Lietuvos fronto bičiulį, „Į Laisvę“ fondo bei studijų savaitės svarbą, plėtojant Lietuvėje ir išeivijoje pilnatinės demokratijos idėjas,

puoselejant krikščioniškos moralės vertybes. Buvo kalbama ir apie šiandieninei Lietuvai ypač aktualią politiką, visuomenėje mažėjantį idealizmą ir didėjantį oportunizmą, tolimesnę krašto apsaugos ir ūkio vystymo perspektyvą. Jaunimo diskusijai vadovavę Lietuvos ateitininkijos atstovai Liutauras Serapinas bei Vidas Abraitis apžvelgė šių dienų jaunimo padėtį ir nuotaikas, kalbėjo apie svarbiausius jaunūmenės lūkesčius, bei darbus, o taip pat apie jaunimui keliamus tikslus.

Studijų savaitės dalyviams sveikinę kun. Robertas Grigas, dr. Kazys Ambrozaitis, Jonas Kairevičius, mjr. Gediminas Reutas, Vincė Vaidevutė Margiečienė, gen. Jonas Kronkaitis, Gabrielius Žemkalnis bei kiti, kalbėjo apie Lietuvos politinio gyvenimo problemas, visuomenės susiskaldymą, kvietė būti aktyviais bei visuomeniškai, linkėjo fondui ir toliau tęsti panašaus pobūdžio studijas. Lietuvos Respublikos prez-

idento Valdo Adamkaus atsiųstame sveikinime taip pat išryškinta būtinybė tęltis bendram darbui. Prezidento sveikinime rašoma: „Sveikinu Jus, gerbiameji bendražygiai, susirinkusius aptarti aktualių Lietuvos problemų. Kreipiusi Jus, vadindamas bendražygiais, nes daug metų siekėme vieno bendro tikslo – demokratinės klestinčios Lietuvos. Penkis okupacijos dešimtmečius „Į Laisvę“ fondas daug prisidėjo, kad ne tik negestų, bet ir vis labiau išliptų Lietuvos Nepriklausomybės ugnis. Mūsų svajonės išsipildė. Atkūrėme nepriklausomą, demokratine Lietuvą. Tačiau demokratija – versmė, kurią reikia išsaugoti, kad ne tik negestų, bet ir vis labiau išliptų Lietuvos Nepriklausomybės ugnis. Šiam kilniam tikslui ir tarnauja Jūsų kasmetinių studijų savaitės, kurios padeda skleisti Lietuvoje krikščioniškos moralės vertybes. Ši kartą į XIII-ąją studijų savaitę Jūs susirinkote nepaprastai atsakingu mūsų tėvynei metu. Reikia atkurti visuomenės pasitikėjimą valstybe, valdžios institucijomis, pašalinti gilumines priežastis, kurčias ir kurstančias toki nepasitikėjimą. Tai mūsų bendras rūpestis. Kvietiu Jus toliau būti aktyviais mūsų demokratinės pilietinės visuomenės kūrėjais. Suremkime pečius, kaip ragina mūsų himnas, „Vardan tos Lietuvos“.

Kaip vienas būdų skatinti visuomenės ir atskirų jos narių aktyvumą, norą domėtis krašto praeitimi, būti aktyviais nūdienos politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo dalyviais, savo krašto patriotais, yra jau tradicija tapę „Į Laisvę“ fondo Rezistencijos premijų įteikimas istorikams, filologams, žurnalistams ir rašytojams. Tokios premijos už lietuvių fizines ir dvasines rezistencijos tiriamuosius darbus, rezistencijos istoriją populiarinančią publicistiką bei kitą pilietinę veiklą teikiamos jau nuo 1994 metų. Šios studijų savaitės metu „Į Laisvę“ fondo premija buvo įteikta istorikui Kęstuciui Kasparui ir rašytojai Emai Mikulėnaitei.

Viena studijų savaitės dienų buvo skirta poeto Jono Aisčio atminimui. Rumšiške apie J. Aisčio kūrybą kalbėjo dr. Dalia Čiočytė, apie poeto atminimą ir įamžinimą – J. Aisčio muziejaus direktorė Gražina Meilutienė. Tą patią dieną visi renginio dalyviai aplankė ir Rumšiškių kapinaitėse esančius poeto J. Aisčio ir V. Daunio kapus.

Nukelta į 4 psl.

Dr. Kazys Ambrozaitis „Į Laisvę“ fondo studijų savaitėje.

Ar bereikia dar sykį savęs klausti, kaip tai yra svarbu? Kiek mokytojų Lietuvos mokyklose kalba vaikams ar paaugliams apie Gyvenimą, pamini egzistencinius klausimus, kurie visada aktualūs žmonėms, nepaisant jų amžiaus? Tik, suprantama, apie tai reiktų kalbėti išmintingai, be atstumiančios didaktikos, nebijant pačių „nepatogausių“ klausimų, išdrįstant, beje, ir prisipažinti, kad būtent į šį klausimą atsakymo, deja, dabar nežinai, ir artimiausiu metu mokiniams pateikti kaip galint išsamesnį atsakymą.

Antikos filosofai teigė, kad būti žmogui – amatas. Tai labai nelengva... Tačiau, šio amato neįvaldžius, pedagoginio darbo vertiau atsisakyti. Teigiama nuostata, vertinant kitus žmones, nuoširdi pagarba jiems, suprantama, apie tai reiktų kalbėti išmintingai, be atstumiančios didaktikos, nebijant pačių „nepatogausių“ klausimų, išdrįstant, beje, ir prisipažinti, kad būtent į šį klausimą atsakymo, deja, dabar nežinai, ir artimiausiu metu mokiniams pateikti kaip galint išsamesnį atsakymą.

Vilniuje — visos Lietuvos spalvos, dainos ir šokiai

RICARDAS ŠILEIKA

Vilniaus mokytojų namai „Regionų dienas“ organizuoja jau trylikti metai. Tiesa, iš pradžių šis renginys tokio konkretaus apibrėžimo ir apibrėžtumo neturėjo. Tėvykdavo vieno ar kito Lietuvos etnografinio regiono vienkartiniai, ar tiksliau, vienvakariniai koncertai – pobūviai. Ir tik 1998 metais atsirado dabartinis pavadinimas. Tačiau tik po 2000-ųjų imtasi intensyviau tobulinti „Regiono dienų“ darbotvarkę, kurioje išplėstas žanrinis įvairumas, tai yra, nesitenkinta vien liaudies ansamblių ir muzikantų koncertais.

Į „Regiono dienų“ repertuarą buvo įtrauktos parodos. Suvažiudavo ne vienas ar du vienetai, o net dešimt ar penkiolika. Mokytojų namai pradėjo bendradarbiauti su apskričių administracija ir jų kultūros atstovais. Aišku, skirtingų apskričių, kaip, beje, ir rajonų, valdinių pozicijų ir kultūros vyksmus ne visada yra geranoriškas, tolerantiškas ir pagelbėjantis. Kiekvienais metais „Regiono dienas“ vis papildydavo nauji akcentai. Atsirado teatrų pasirodymai, kameriniai renginiai. O šiemet šis renginys pagaliau įžengė į platesnes erdves. Tai yra pasklido po miestą.

Atskiri koncertai vyko Savi valdybės aikštėje, prie Žemaitės paminklo Gedimino prospekte, L. Stuokos-Gucevičiaus skverelyje. Žinia, ketinimai būti atvi-

resniems brendo jau senokai. Ir ką gi: pasirodymai atvirose Vilniaus erdvėse sulaukė nemenko, ypač užsienio turistų, dėmesio. Automatiniais greičiais pliaukšėte pliaukšėjo fotoaparatai užrakę „kononados“. Be to, šie, sakysiu, viešieji renginiai yra kuo puikiausia reklama „Regiono dienoms“.

„Regiono dienų“ prasmė – parodyti ne vieną gyvuojantį žanrą, o margaspalvį tose aplinkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį.

„Regiono dienų“ prasmė – parodyti ne vieną gyvuojantį žanrą, o margaspalvį tose aplinkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį.

linkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį. Nors šiame Vilniaus mokytojų namų renginio sąraše gan daug folkloro dalykų, bet visgi tolygiai vietos ir dmesio skiriama dailei bei literatūrai. Iš šiemet vykusių renginių kniet paminėti gausias fotoparodas. Tai Ukmergės foto ir kino klubo „Horizontas“ paroda „Akimirkos“, Juliaus Vapšos „Knygnešystės muziejus Ustrone“, Siemet Lietuvos sostinė ketino atkakti punskiečiai ir gervėtiškiai. Bet teko regėti tik Punsko folkloro sambūrio „Gimtinė“ ir jaunimo folkloro ansamblio „Alna“ vyrų bei moterų veidus. Atidaryta Rimdžiūnų (Baltarusija) vidurinės mokyklos direktoriaus Stanislovo Budraičio fotoparoda, kurioje rodomi to krašto žmonės. Tos patios mokyklos moksleiviai ekspozavo ir savo piešinius.

Vilniaus mokytojų namų „Regiono dienų“ rengėjai tikisi

taus kraštotyros muziejaus fondų, buvo pristatomas naujausio žurnalo „Dainava“ numeris. Įvyko knygos „Malkavos beržyno šviesa“ sutiktuves ir susitikimas su Rietavo krašto literatų almanacho „Savi“ autoriais bei leidėjais.

Taip, Vilniuje ištis gausu folklorinių renginių – tai ir tarptautinis Baltijos šalių folkloro festivalis „Baltica“, „Grižinė“, „Skamba skamba kank-

sulaukti ir miesto valdžios paramos. Juk jau ketveri metai šisai renginys dubliuojamas su rudens pradžioje vykstančių „Vilniaus dienų“ regiono diena, rengiama Vilniaus etninės veiklos centro. Pastarasis kultūros procesas, žinoma, susilaukia didesnės Vilniaus miesto savivaldybės atidos. Tačiau Vilniaus mokytojų namų žmonės mano, kad neturėtų būti skatinama tokia dirbtinė kultūros dalykų konkurencija. Juolab, kad „Vilniaus dienos“ regiono dieną išteigė, kuomet Mokytojų namų „Regiono dienos“ jau buvo gerokai išsišibavusios. Jeigu turėtume stipresnę paramą, mąsto Vilniaus mokytojų namų renginių organizatorius Juozas Žitkauskas, galėtume kasmet keisti „Regiono dienų“ struktūrą, tai yra, anot jo paties vaizdingo palyginimo, neužsisėdėti tarp pernykščių bulvių. Manau, tęsia pašnekojys, kad reikia siekti, kad „Regiono dienos“ būtų ne tik vienu Mokytojų namų, bet kartu ir miesto savivaldybės reikalas.

Siemet daugiausia dalyvių sulaukta iš Aukštaitijos, daugiau nei ketvirtis tūkstančio. Nors, kaip sako Mokytojų namų renginių organizatorius Juozas Žitkauskas, masiškumas neparodo kokybės. Be to, kiekvienais metais koncertuotojai keičiasi. „Regiono dienosna“ visada įtraukiami ir iš tų vietų kile, kitur gyvenantys, žymūs žmonės. Siemet džiukų pasirodymuose dalyvavo dainininkė Veronika Povilionienė. Na, o iš

Ričardo Šileikos nuotraukos iš „Regiono dienų“ Vilniuje.

„Į Laisvę“ fondo studijų savaitė

Atkelta iš 3 pl.

Buvo surengta Jono Aisčio poezijos popietė, kurioje dalyvavo Kauno dramos teatro aktorė Inesa Paliulytė ir gitaristas Artūras Kelpša.

Studijų savaitės dalyviams buvo organizuota ir daugiau kultūrinių renginių: klasikinės ir kaimiškos muzikos koncertų, vakaronių, išvykų. Buvo applankyta prieškario prezidentūra Kaune, pagrindinė Vytauto Andziulio spaustuvė „ab“, Rumšiškų liaudies buities ir Jono Aisčio muziejai.

Pagrindiniai studijų savaitės programos renginiai buvo užbaigti Rumšiškų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje. Čia buvo aukojamos Mišios už iškilų Lietuvos fronto, Lietuvos fronto bičiulių, „Į Laisvę“ fondo vadovų, ideologų ir kitų bendražygių atminimą. Visus sujaudino Mišių pradžioje paskelbta žinia apie fronto bičiulio, architekto Edmundo Arbo mirtį Kalifornijoje.

Kaip ir visuomet, studijų savaitėje dalyvavo nemažai JAV gyvenančių arba iš užsienio į Lietuvą sugrįžusių bičiulių – Marytė ir Kazys Ambrozaiciai, Angelė ir Algis Raulinaiciai, Milda ir Stasys Tamulioniai, Viltis Jatulienė, Jonas Prakašas, dr. Vytautas Dambra, Jadvygė Damsušienė, Juozas Kojelis, dr. Albinas Šmulskštys, Vilius Braženas, Vijoletė Arbas, gen. Jonas Kronkaitis ir Gabrielius Žemkalnis su žmona bei kiti.

Tarp nemažo būrio studijų savaitės dalyvių buvo ir žinomi dvasininkai: kun. Robertas Grigas, kun. Vytautas Kavaliauskas, kun. Alfonsas Svarinskas; rezistentai Jonas A. Antanaitis, Antanas Lukša, Alfonsas Žalokas ir kiti. Studijų savaitėje dalyvavo ir daug beveik kiekvienais metais į tokius renginius atvykstančių dalyvių: Nijolė ir Ignas Misiūnai, Vida ir Jonas Kairevičiai („Į Laisvę“ fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas), Aldona Žemaitytė (filialo tarybos sekretorė ir studijų savaitės programos ren-

gimo komisijos pirmininkė), Arimantas Dragūnevičius, Gražina Zujienė, mjr. Alvydas Kazakevičius, Perpetua Dumšienė ir kt. Daugiausia dalyvių buvo susirinkę iš Kauno, Vilniaus, Garliavos, Rumšiškių. Bene iš toliausiai buvo atvykę telšiškiečiai Irena ir Zenonas Jaškos. Ne vienas šių senbuvų, studijų savaitės organizatorių linkėjo, kad jos vyktų ir ateityje, kad ir toliau išliktų galimybės susitikti, kalbėti apie visiems rūpimus klausimus, teikti pasiūlymus valdžios institucijoms ir pan.

Apie tai diskutavo ir „Į Laisvę“ fondo centrinės valdybos bei filialo vadovybė. Buvo nutarta ir ateityje dirbti panašia kryptimi bei toliau rengti tokias studijų savaites ar savaitgalius. „Į Laisvę“ fondo valdybos pirmininkas dr. K. Ambrozaitis išreiškė viltį, kad fondo filialas ateityje vis aktyviau veiks savarankiškai ir palinkėjo visokeriopos sėkmės. Lietuvos filialo vadovai dėkojo už intelektualinę ir materialinę paramą organizuojant šią studijų savaitę. Buvo akcentuojama, kad tokios apimties studijų savaitės nebūtų buvę galima organizuoti be finansinės JAV lietuvių paramos. Todėl nuoširdžiausia padėka už skirtas šiam renginiui lėšas buvo išsakyta Lietuvos fronto bičiulių tarybai, „Į Laisvę“ fondo valdybai bei Lietuvos fondui. Taip pat, buvo nuoširdžiai padėkota studijų savaitėje dalyvavusiems tautiečiams ir bičiuliams, už aukas. Ypatinga padėka pareikšta Ramunei Ambrozaitytei – Fry už skirtas lėšas Rezistencijos premijai.

Studijų savaitės renginius fikso ir reportažus rodė dvi regioninės Kauno televizijos stotys (AR TV ir PUKO TV) bei aprašė „Tėviškės žinių, Kauno dienos, Kaišiadorių aidų“ žurnalistai. Visiems jiems, taip pat nutarta išsiųsti padėkas raštu.

Vidmantas Vitkauskas

„Į Laisvę“ fondo Lietuvos filialo valdybos pirmininkas, Studijų savaitės organizacinio komiteto pirmininkas

Paminėta Karaliaučiaus universiteto įkūrimo sukaktis

Vilniuje Mažosios Lietuvos reikalų taryba (MLRT) surengė seniausio etninės baltų žemėje, 35-riais metais senesnio už šlovimą Vilniaus universitetą, Karaliaučiaus universiteto 460-ųjų metinių minėjimą. Šis universitetas išugdė nemažai žymių mokslininkų, fizikų astronomų, filologų. Mums, lietuviams aktualu, kad įkūrėjo, pirmojo Prūsijos kunigaikščio Albrechto (lot. Albertus) Albertinos vardu pavadintame, Karaliaučiaus universitete yra baltistikos ir konkrečiai lituanistikos ištakos.

Nepaisant tuo metu transliuojamų Lietuvos ir Puerto Riko olimpinio rungtynių, i minėjimą susirinko didelis būrys Mažosios Lietuvos bičiulių. Įžangos žodį taręs, MLRT pirmininkas Vytautas Šilas atkreipė visų dėmesį į simboliškai išskleistą nuo 1660-ųjų metų žinomą trispalvę žalia-balta-raudoną Mažosios Lietuvos vėliavą, kurios spalvas 1829 metais (prieš 175 metus) ėmė vartoti Albertinos lietuvių studentų korporacija Lituania.

Minėjimo pradžioje koncertavo Lietuvos prūsų bendrijos pirmininkės Inijos Trinkūnienės vadovaujama, apeiginio folkloro grupė „Kulgrinda“, padainavusi Karaliaučiaus krašto dainas prūsų kalba (iš lietuvių kalbos ir prūsų vertė prūsistas dr. Letas Palmaitis). Įspodinga buvo malda – giesmė Perkūnui.

Apie studentus lietuvių, XV-XIX a. studijavusių protestantiškajame Karaliaučiaus uni-

Paskaitą skaito istorikas A. Matulevičius. J. Česnavičiaus nuotr.

versitete, kalbėjo žinomas Mažosios Lietuvos istorikas dr. Algirdas Matulevičius. Nuo įkūrimo 1544 metais pradžios šiame universitete studijavo beveik 14 tūkst. studentų. Dr. Matulevičius iš įvairių šaltinių pririnko vos ne tūkstantį lietuvių studentų iš Mažosios ir Didžiosios Lietuvos. Jis išvardijo daugybę pavardžių ir kai kurių absolventų nuopelnus lietuvių tautai. Jų būtų žymiai daugiau, jei ne ilgą laiką galiojęs draudimas priimti į universitetą valstiečių vaikus. O juk beveik visi Mažosioje Lietuvoje absoliučiai gyventojų daugumą sudarę lietuviai buvo valstiečiai...

Lietuvos MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto bendradarbi dr. Liucija Citavičiūtė aptarė 1718 m. universitete

įsteigto Karališkojo Lietuvių kalbos seminaro (katedros) aplinkybes. Seminarą privalėjo lankyti visi, iš Prūsijos valstybės lietuviškųjų sričių atvykę teologijos studentai, taigi, ir vokiečiai. Seminaras suteikė stiprų impulsą lietuvių išsagejojimui Mažosioje Lietuvoje. Vienas jo vadovų, dr. F. Kuršaitis, rūpinęsis lietuvių kalbos tyrinėjimais, išugdė ir būrelį filologų. Minėjime dalyvavusi, Karaliaučiaus universiteto rektorius ir seminaro direktorius Liudviko Gedimino Rėzos skulptūros autorė Asta Vasiliauskaitė susirinkusiems pademonstravo jos sukurtą išpūdinę bronzinį beveik pusmetrio skersmens Lietuvių kalbos seminaro atminimo medalį (ji kam nors parėmus, išgytų ne viena draugija).

Tragišką prūsų kalbos likimą su didžiavyriu Herkaus Manto likimu palygino akademikas, prūsų kalbos pasaulinis autori-

Skulptorė A. Vasiliauskaitė. Jono Česnavičiaus nuotrauka.

tetas prof. dr. Vytautas Mažiulis. Jis teigė, kad prūsų kalba, būdama archaiškesnė už lietuvių kalbą, kalbotyrai yra svarbesnė už ją. Pasak profesoriaus, pirmąjį impulsą filologiniam darbui Karaliaučiaus universitete davė pats kunigaikštis Albrechtas, nurodęs parengti prūsiskąjį ir lietuviškąjį „Katekizmus“. Akademikas aukštai įvertino universiteto profesorius G. F. Neselmano

(įvedė baltų kalbų terminą), A. Becenbergerio (baltistikos pradininkas), R. Trautmano (prūsų kalbotyros pradininkas), J. Gerulio baltistikos darbus.

Apie baltiškasias kantiškojo mąstymo ištakas kalbėjo filosofas (ir žinomas politikas) Romualdas Ozolas. Pasirodo, vokiškai rašęs Imanuelis Kantas yra labiau suprantamas lietuviams, negu vokiečiams, nes skiriasi šių tautų mąstymas. Kantui, kaip ir lietuviams, mąstymo ištakos yra gamtamaldystėje, jausliniame patyrimo, empyrinėje pasaulėjautoje. Taigi, I. Kantas yra baltiškosios kultūros meteoras pasaulinėje filosofijoje.

Minėjimo pabaigoje susirinkusieji pasidalino naujienomis iš Karaliaučiaus krašto, apžiūrėjo Albertinos parodinių stendų. Kitą Vilniaus visuomenės skirtą renginį, skirtą Mažosios Lietuvos gyventojų genocido aukoms prisiminti, MLRT surengs spalio mėnesį.

Vytautas Miklaševičius

Kairėje — Vytautas Šilas, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas, šio renginio komiteto pirm. Jono Česnavičiaus nuotr.